

• הרב ב. חמד •

• תמונות: יצחק כרמלי •

דממה מוחלטת שררה בבית הכנסת של הגאון רבי חיים כפוזי זצוק"ל, מגדולי רבני ארץ מצרים לפני כארבע מאות שנה. הקהל המתין בדומייה, לעת אשר רבם הגדול עשה את דרכו ממקומו שכתול המזרח אל עבר כימת בית הכנסת. עיוור בשתי עיניו, רח"ל, היה רבי חיים כפוזי, ופסיעותיו מדורות ושקולות לכל ימער. לאיטו התנהל לו רבי חיים, ובזהירות עלה על הבימה כדי לשאת דברים בפני הקהל שנקרא על ידו לאסיפה דחופה.

כשהשמש הכריז ברחובות העיר על האסיפה הדחופה אותה קורא הרב בשבת הקרובה לכל בני הקהילה, הוא לא פירט לצורך איזה עניין נדרש הציבור להתאסף. אך ללא אומר ודברים ידעו הכל כי בוודאי האסיפה קשורה אל אותה מסכת הרינונים שריחפה באותם הימים מעל ראשו של הרב: הרב נחשד בלקיחת שוחד!

המלעזים שצחקו בשפתותיהם בצדקנות מעושה את לשון הפסוק בפרשתנו (דברים טז, יט) "לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים", הוסיפו על כך את המסקנה המתבקשת לטעמם, כי אם רב הקהילה שעסוק בדון ובמשפט – לקה בעיניו ונתעורר, אין זה אלא בוודאי משום שהוא לקח שוחד, ועל כך הוא קיבל את עונשו מן השמים.

בתחילה היו רק יושבי הקרנות מסיחים בתיאוריה ודונית זו, שקשרה את עיוורונו של הרב עם השוחד שהוא נוהג, כביכול, לשלשל לכיסו. אלא שכאשר בשרה קוצים סחפה לה השמועה עוד ועוד מאמינים. עננה כבדה של חילול שם שמים האפילה על פני הקהילה השלווה, בה כביכול התגלה קלונו של הרב ברכים.

כדרך של שמועות מסוג כזה, היו עד מהרה "נשמות טובות" שטרחו להביא את הדברים ליריעת נשוא הדברים עצמו. עד מהרה התוודע רבי חיים כפוזי לגל העכור שמאיים להציף את העיר ולערער את סמכותו ההלכתית העליונה, בטענה עקשנית כי הוא לוקח שוחד. טענה המבוססת על "ראיה שאין עליה תשובה" – היותו עיוור! והרי התורה היא זו שקשרה במפורש בין עיוורון הדיינים ללקיחת השוחד. לכל היה ברור אפוא, שהאסיפה הדחופה אותה קרא רבי חיים, קשורה לשמועות אלו.

בזאת תדעון

גם גדולי הרכלנים ומוציאי הלעז המרכזיים שבקהילה עצרו את נשימתם לעת אשר רבי חיים כפוזי פתח בדבריו. בתחילה בחר רבי חיים לפתוח בדרוש נאה בענייני פרשת השבוע. גדול כוחו היה בדרוש ובאגדה, ורבות מדרשותיו הנפלאות כונסו על ידו אל תוך ספרו הנכבד "באור החיים" (שלימים נדפס בירושלים בשנת תרפ"ט). הרעיונות שנאמרו בטוב טעם ודעת כאו כמים קרים על גפש עייפה והקהל הרב שתה בצמא את דבריו.

רק לאחר שסיים רבי חיים כפוזי את דרשתו התורנית הוא פנה לאקטואליה. בהתרגשות עצומה הוא הרים את קולו ואמר לציבור:

"מודיי ורבותיי, יודע אני שיש בקרבכם אנשים המרגנים עליי כי לקחתי שוחד. ואבינו שבשמים הוא היודע כי שקר ענו בי. נקי אנכי מעוון זה ומעולם לא לקחתי שוחד! ואדרבה, אם יש מי מתוך הנאספים שאי-פעם קיבלתי ממנו שוחד או שהטיתי את הדין במשפטו, יקום עתה על רגליו ויענה בי לעיני כל הקהל".

וכאן הוסיף בקול רועם ונרגש: "ולמען ידעו הכל כי האמת והצדק עמי, מחלה אני את פני הקב"ה, מלך אוהב צדקה ומשפט, בתפילה ובתחנונים שיקים כי האות הזה: לו אכן אמת הדבר ומצוי כי העוון הזה של לקיחת שוחד, הרי שיתקמטו עצמותיי באופן כזה שלא אוכל אפילו לדרת מהבימה".

"- אולם אם חף אנכי מהפשע הזה, יהי רצון ויפתחו שתי עיניי, ואחזור כעת ממש, לראות כבראשונה!"

המתח באוויר בית הכנסת היה כה עז עד כי יכלו למששו בידים. ניתן היה להתוך את השקט בסכין, כשלפתע הכריז רבי חיים כפוזי בקול לא לו: ברוך פוקח עיוורים! השיר והשבח להי עולמים כי הגה נפתחו עיניו ועתה אנכי רואה היטב! ולא את ולראיה כי נפקחו עיניי, הגה אומר עתה לכל אחד מהעומדים כאן את שמו המלא עם ידיעות חזותיות עליו ככל אשר יחפוץ.

כצעדים בטוחים ונמרצים ירד רבי חיים כפוזי את כימת בית הכנסת, כשכל העם עובר לפניו ללחוץ את ידו, והוא משיב להם, תוך כדי שהוא מציין את שמם או את צבע בגדיהם כסימן שהוא מזהה אותם נכונה.

ויחופו פני המלעזים והמקטרגים אשר הוציאו את דיבת הרב רעה כשמשמים הוכיחו בבירור לעיני כל הקהל כי ידיו של רבי חיים כפוזי נקיות הן מעוון השוחד, ועולה לא נמצאה בהם. ונתקדש שם שמים ברכים.

חתימה לפני ולאחריה

סיפור מופלא זה מספר לנו בקיצור יחסית הגאון רבי חיד"א בספר "שם הגדולים" (גדולים מע' מ אות י): "הרב החסיד מ"ה חיים כפוזי בעל הגם זלה"ה, שהיה דיין ונסתמא והיו מרגנים עליו שח"ו לקח שוחד, ואמר בתוך קהל ועדה כי שמע דבת רבים יחדו ירגנ"ו שלקח שחד. ואם האמת אתם כן - יהיה תמיד הענן יכסנו, ואם הוא נזהר מאד בזה - יאיר עיניו כבראשונה. ונתקבלה תפלתו בהלו נרו".

ובהרחבה יתירה מספר זאת הנוסע המפורסם רבי יעקב ספיר בספר מסעותיו "אבן ספיר": "הוא [רבי חיים כפוזי] היה דיין במצרים בזמן הרב"ז ז"ל, וכן נמצא ממנו שו"ת בתשובות הרב"ז, וחותמו חיים כפוזי. וכזה ענינו מראות, לא ראה עין הארץ, והיו נדברים בו שהשוחד עיוור עיניו כמנהג עמי הארץ לאמר. וכאשר נודע לו הדבר, הפעם קרא עצרה לדרוש להם כיום השבת, ודרש להם דרוש נאה".

"אחר הדרוש אמר: ידעתי רבותי שיש אנשים מרגנים אחרי, וד' יודע ועד כי נקי אנכי מעוון הזה ולא כי הוא. ועתה אם יש ביניכם מי ומי אשר לקחתי מידו מאומה או הטיתי הדין, יענה בי נגד ד' ונגד כל הקהל הקדוש. ולמען תהיה לי לעדה אני מחלה פני ד' א-לקי המשפט שאם אמת הדבר ובי העוון - יקומטו עצמותי בזה ולא אוכל לדרת מהבימה. ואם חף אנכי מהפשע - יהי רצון שיפתחו עיני ויחזור לי מאורי לעיני השמש, וידעו כל הקהל כי יש א-לקים שופט צדק ואמת".

עיני ואביטה נפלאות

כשמן הטוב היורד

את שם המשפחה "כפוס" קיבלו אבותיו של רבי חיים באלג'יר לשם הם גורשו בזמן גירוש ספרד, וזאת על שם ה"כפוסה" – הלא הוא הכובע הקצר, אותו הם היו חובשים כמנהגם בארץ ספרד. מאלג'יר היגרה המשפחה למצרים, ואת רוב חייו העביר רבי חיים במצרים, כשבשיקור הוא שהה בקהיר אך לעתים היה גם מזדמן לאלכסנדריה וערים נוספות.

את תורתו למד מפי הגאון רבי יצחק בירב, בנו של הגאון הנודע רבי יעקב בירב, ואת חכמת הנסתר הוא קיבל מאת האריז"ל. מרבית תורתו נדפס רק הספר "באור החיים". חיבורו "ספרי חיים" על הספרי עורנו בכתב יד, וקטעים ממנו התפרסמו בקובץ "מקבצאל" (גליון כא). ספר תשובותיו ראה אור לאחרונה.

בקהיר מצוי בית הכנסת הנקרא על שמו של רבי חיים כפוס בעל הנס, והוא בית הכנסת שבו היה רגיל הרב להתפלל (ספר "טוב מצרים"), וכפי הנראה על כימתו התרחש הנס המופלא עליו הארכנו במאמרנו הנוכחי. (אגב, בשנים האחרונות נדפס ספר "שערי ישועה" של הגאון רבי ישועה שאבאבו דידע ז"ל, מגדולי רבני מצרים בדורו הסמוך לרבינו, ובשער ג סי' ה הביא כבדרך אגב, כי בית הכנסת קרוי על שמו של רבי חיים כפוס, לפי "שהייתה ביתו מתחילה").

עו היה רצונו של רבי חיים כפוס לעזור את ארץ העמים ולעלות לארץ ישראל ולהשתקע בירושלים, וכך הם תורף דבריו בתוך איגרת (שנרשפה בראש ספר "באור החיים") אותה הוא כותב לעשיר אחד אשר ממנו הוא מבקש כי ייחלץ לעזרתו:

"והנה זאת אדרש למעכ"ת על דבר אמת וענות צדק כי זה כמה אשר נכספה וגם כלתה נפשי להסתופף בבית ד' בתוככי ירושלים תובב"א על התורה ועל העבודה בחברת

חברים מקשיבים לקולי שומרי משמרת הקודש. מה גם עתה בהלה נפשי בארץ הלזו הנשמה, ואני מתאמץ עם קוצר ידי לנטוע אהלי בהר ד' ולכלכל את שיבתי בארץ חפץ ולקבוע ישיבה מפארה נגד שער השמים כי זה כל האדם".

לצערו, לא עלה בידו רצונו זה, והוא נתבקש בארץ מצרים לשיבה של מעלה, זקן ושבע ימים – ככן תשעים שנה, ביום י"ב בשבט שצ"א, כשזכרו וזכר הנס המופלא שנעשה עימו לא מש מקרב כל תושבי מצרים.

מנהג מוזר ומשונה היה נהוג בקברו של רבי חיים כפוס. אם כבר נודע בשערים גורל הנחת שיש לנשמה מכך שמדליקים בעבורה נרות ופתילות בשמן זית, וכך מקובל בקבריהם של כל חכמי ישראל בכל הדורות, הרי שאצל רבי חיים כפוס השתדש ברכות השנים מנהג זה ומוזר לפיו היו יוצקים ושופכים שמן בלבד על מבנה קברו.

מלבד חוסר התועלת שהיה בכך שלא הדליקו את השמן, היה בכך גם נזק עצום לעצם מבנה הקבר שנהרס והתקלקל מהשמן הרב שחלחל כאבנים והרס אותם, וגם הפרעה חמורה לכל המתפללים שלא היו יכולים להשתטח על קבר הצדיק וכמעט שלא להתקרב אליו.

לכל נחשוב כי הדבר בא מזלזול חלילה בכבודו של אותו צדיק, כי אדרבה נודע כי קברו של רבי חיים כפוס נתקדש בקדושה של מעלה אצל כל תושבי מצרים, עד כי כך מספר לנו הגאון רבי חיד"א ("שם הגדולים" שם): "ועד היום כל הנשבע לשקר על קברו נענש", אולם משום מה נתקבע המנהג שאת השמן היו יוצקים על קברו ולא מדליקים אותו כראוי וכמקובל.

נשתמרה לנו עדות מפי רבי יעקב ספיר בספרו "אבן ספיר" על ביקורו בקברו של רבי חיים כפוס, ומתוך הדברים נראה כי בזמנו הייתה מקובלת התופעה לפיו מנסכים את השמן על קבר הצדיק. וכך הוא כותב:

"בעשרת ימי תשובה הלכתי על הבית קברות בחברת יראי ד' על עגלת סוסים כי רחוקה מהעיר כמהלך שתי שעות במדבר חול וגדול מאוד ישן נושן. שם ינוחו על משכבותם צדיקי יסוד עולם מני דור ודור, אבל אין עליהם ציונים ומצבות מפותחות רק המקובל להם מפה אל פה. פה ראיתי מקום שם קבר עליו גל אבנים גדול וכולו רטוב בשמן מהנסכים אשר ינסכו עליו כל איש ואשה אשר להם כל תפילה כל תחינה, ואינם הולכים על קברו במגעלים, ומרחוק יחלצו מנעליהם וזוחלים עד הקבר על הידיים ועל הכרכיים. קדוש הוא להם מאוד. גם שמעתי מהם תמיד כשנשבעים שבועה חמורה משביעים בשמו של רבי חיים, וגם גויי הארץ מיקרים ומכבדים שמו להשביע את היהודים בשמו. ושאלתי מה הציון הלוז? ואמרו לי מעשהו אשר כתוב וידוע להם לזיכרון עולם".

מתוך סיפורו של רבי יעקב ספיר נראה כאמור כי בזמנו עדיין היה מקובל לצקת שמן לרוב על אבני קברו של רבי חיים כפוס, אלא שכרכות הימים נעשתה שם תקנה גדולה בעניין זה, והמנהג התבטל.

וכך מספר לנו בעל "טוב מצרים" (בערכו) שהוא היה העוסק בדבר מצווה לכבד את מקום מנוחתו של רבי חיים כפוס:

"ומצבת קבורת הרב ז"ל ידועה ומפורסמת לשם ולתהילה עד היום, כי כל צר ומצוק ישפוך שיחו על מצבת קבורתו. וגדולים צדיקים במיתתם זיע"א".

"האמנם ראיתי בזה מנהג זר ומוזר אשר

חתימתו ברורה ביותר ואף באה עימה תוספת ברכה לד' על הנס הגדול שעשה לו.

וכך כותב זאת רבי חיד"א ("שם הגדולים" שם): "ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה סגי נהור, והיה חותם מאומד וכמעט אין האותיות נכרות כמי שלא ראה. וראיתי חתימתו אחר כך: ד' נסי חיים כפוס - כתיבה מאושרה".

גם רבי יעקב ספיר ("אבן ספיר" שם) מספר על עדות כזאת שהוא שמע מפי רב הקהילה הגאון רבי אליהו ישראל בעל "כסא אליהו": "ומאז והלאה היה חותם שמו: ד' נסי חיים כפוס. ובית הכנסת שלו נקרא על שמו: 'כנסת רב חיים' עד היום הזה. והרב הגדול מוהר"א

"ומיד נפתחו עיניו והאיר לו אור יקר, והביט את כל סביביו, וקרא לכל אחד בשמו. וירד מהבימה ונתן שלום לכל אשר פגע בו בשמו ותוראו".

כזכרון נצח לאותו נס מופלא, היה רבי חיים כפוס מאותו היום ואילך מוסיף ומקדים לחתימתו את המילים: ד' נסי, כלשון הפסוק (שמות יז, טו): "וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ד' נָסִי", להודות ולהלל להש"ת על כי הפליא חסדו עימו.

הגאון רבי חיד"א מספר כעד ראיה שהוא בעצמו ראה את חתימתו של רבי חיים כפוס עוד בהיותו עיוור, והייתה חתימתו מטושטשת וכמעט שלא היו האותיות ניכרות, ואילו לאחר הנס הגדול הייתה

קברו של רבי חיים באדיבות יצחק כרמלי

"ובחסדי ד' אשר עזרני אזרתי כנכר חלצי ודברתי עם גדולי העדה העי"א וקבצנו סך גדול להקים עליו מצבה מפוארה מאבני שיש גבוהה. ובסוף הבניין של המצבה נעשה שם מקום מיוחד לתת שם כל השמן הנידר והנידב למנוחת הרב זיע"א, אשר משם ישפך לתוך חבית של מתכות חזקה, עשויה בסוגר ומנועול, וכאשר תתמלא החבית מהשמן יודלק בעה"ת בכית הכנסת הנקרא על שם הרב ז"ל. וכבר אנחנו משתדלים בהקמתה. ד' יעזורנו על דבר כבוד שמו".

את בית מועד לכל חי, כי ילקטוהו ויאכלוהו ויעשו בו צרכיהם".

"ומלכד הצער שהשמן הזה הולך לאברון בלתי תועלת לחיים ולמתים, עוד גורמים בזה שתיים רעות: האחת, שאין שום אדם יכול להתקרב ולהשתטח על קבר הצדיק מפני הטינוף והלכלוך וצריכים רק להתפלל מרחוק. זאת שנית, שהשמן מטבעו הורס את הקשה ממנו, ועל כן גם אבני גדר מצבתו ישתחו ויהרסו לרסיסים כאשר כן הוא עתה, וזה פרי מנהג של שטות אשר הוא לעז וקלס ממש".

עושים המוני עם במצרים על קבר הרב ז"ל אשר לא נשמע כמוהו בשום עיר ומדינה, כי כל ההולך להשתטח על מצבת קבורתו ולשפוך שיחו מוליך בידו בקבוק של שמן זית, ובפרט בערבי ראש השנה ויום הכפורים, ותחת להדליק השמן למנוחת הרב זיע"א – שופכים את השמן על מצבתו! ובערבי ראש השנה ויום הכפורים שמרבים העם להביא שמן לבטלה, והכל נשפך על מצבת קבורתו, תהיה תעלה בכית סאתיים מלאה שמן ההולך לאיבוד. ורק יהיה לתועלת הגויים השומרים

אנו יודעים כלום על איזה דין שהובא בפני רבי חיים כפופי הוא נחשד בכך שקיבל שוחד אשר בגללו התעוורו עיניו.

אולם מתברר כי לפני כמאה שנה הרפ"ס הרב יעקב משה טולידאנו, קונטרס "שלוש תשובות" (הוסיאטין תרס"ח) ובמרכזו תשובתו של רבי חיים כפופי העוסקות בנידון מסוים שהסעיר את עולם התורה באותם הימים, ואשר מתוך הדין ודברים הקיים בו בין רבי חיים כפופי לבין אחרים מחכמי דורו, משער המדפיס בהקדמתו לקונטרס כי על פסיקתו בשאלה זו הוא נחשד כי קיבל שוחד.

ומעשה שהיה כך היה: ראובן היה אדם אמיד ועשיר. מלכד שהיה עוסק במסחר עם אנשי עירו, היה גם משמש כפקיד של מוכסן פלוני. המשיך בעמוד 32

האב"ד נ"י אמר לי שיש אצלם החתימה שלו מקודם המעשה ואחר המעשה, והדברים אמיתיים".

גם בני הקהילה שהוסיפו אהבה על אהבתם הראשונה לרבם הגדול הנציחו את הנס הגדול בכך שהיו קורים לרבם הגדול בתואר הנשגב: "רבי חיים [כפופי] בעל הנס", וכפי שמספר על כך רבי רפאל אהרן בן שמעון בספרו "טוב מצרים" (ירושלים תרס"ח, בערכו).

סיפורו של המוכס

למעשה, למרות התיאור הפרטני על עצם מעשה הנס, חסרים אנו פרטים מהותיים על עצם הלעז והריגון שיצא על רבי חיים כפופי, ואין

חדר עיון

חדש על מדף הספר התורני

תכין לך הדרך

♦ בימים אלו רואים אור עולם שני חלקי הספר "דרך חיים", שיחותיו המוסריות של ראש ישיבת "עטרת שלמה" הגאון רבי חיים מדרכי אוזבנד שליט"א ♦ "מוסף שבת קדש" מעלעל בין דפי הספר, ומביא רסיסי אורה מענייני ימי הרצון והתשובה ♦

מגיש: ב. ראם

להיות אחרת!

בהלכות כבוד שבת יש דין, שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול. ומבואר, שכשבת צריך להתנהג אחרת, ס'איז אנדערש. כך גם אלול צריך להיות אחרת, וזו סברא פשוטה - באלול אדם מתנהג איך שכל השנה כולה הוא אמור להתנהג מעיקר הדין. להיות מתמיד עצום, ללמוד סדרים שלמים, להתפלל כראוי, ובאלול ככל אופן צריך להיות משהו נוסף, אפילו, כנראה, יותר ממדרגתו, בגלל שלתקופה קצרה מאלול ועד יום הכיפורים, זה זמן שמתנהגים אחרת.

אם אנחנו מראים לבורא עולם שמראש חודש אלול אנחנו משתדלים, אנחנו כאים אליו למשפט ומתכוננים לכך, ועושים את מה שכדינו, משהו קצת יותר גבוה, אין לנו סגור יותר גדול מזה ליום הדין.

שומע תפילה כל פה

בימים האלו עיקר העבודה שלנו זה התפילה. וממילא צריך לדעת, שחובה גדולה גם כן לשמור את הפה. באים לראש השנה, שנבוא עם כלים שלמים, עם כלים לא פגומים רח"ל. כלים שאין בהם לכלוך, כלים שאין בהם לשון הרע ורכילות ודברים בטלים, וכל כיוצ"ב.

אומרים "ותקבל ברחמים וברצון". יש לנו הבטחות שהקב"ה שומע תפילה, כי אתה שומע תפילה כל פה. מוכא ש"כל פה" זה אפילו תפילה שהיא לא בכוונה רצויה, אבל יש כללים, שחלילה לא יהיה סגור קטגור, שהתפילה הזאת עצמה חלילה לא תתהפך, ד' ישמור.

פה קדוש נהיה בסוד מרע ובעשה טוב, כל מילה של דברים בטלים שמזדמן לאדם נסיון והוא נמנע עכשיו בגלל שזה אלול והוא רוצה עכשיו להתנהג אחרת - אין לשער כמה גדול הדבר הזה, המניעה הקטנה. הרי הנסיון נמדד לפי הקושי, ואדם שזה קשה לו אז עוד יותר, יפה אחת בצער ממאה שלא בצער, אדם שהיה רגיל לדבר ושוכר את זה, אין לשער.

בימים אלו מי לא רוצה שהתפילות שלו יהיו בכוונה, שלא יהיו מחשבות, ושלא יהיו דברים המפריעים את התפילות, שהתפילות יהיו בכוונה, עומד לפני המלך, פירוש המילים, ברוכו, ככולו, כמה שנצרך. והכל תלוי במה שאדם מכניס לראש: אם אדם מכניס לראש שלו רק דברי קדושה, או המחשבה שלו טהורה ויותר קל לו לכוון בתפילתו

כמו שצריך, אבל אדם שמכניס לראש כל מיני דברים, ד' ישמור ויציל, כל דבר בטל שנכנס לראש, אז יוצא כנגדו.

זכיתי להתפלל במחיצתו של הגאון הגדול רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל כמה וכמה שנים. כמדומני שמראש חודש אלול (אולי כל השנה כולה, אבל כאלול זה היה בולט) לא היתה שום תפילה בלחש שלא היתה בבכיות גדולות, ובפרט איפה שצריך, "סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחל לנו מלכנו כי פשענו", כמה הוא היה בוכה! ולוואי שנזכה שהתפילות שלנו יהיו מעין זה, בדומה לזה.

מה עיקר ומה טפל

נקרא כמה פסוקים בנביא ישעיה, שבעז"ה אם נזכה נקרא בהפטרה ביום הכיפורים: "ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון", וברש"י, "ואותי יום יום ידרושון, כענין שנאמר ויפתוהו בפייהם". אם כלל ישראל קוראים את זה כל שנה, אז כך הקב"ה מדבר איתנו כל שנה.

"ישאלוני משפטי צדק קרבת א-לוקים יחפצון". אנחנו שואלים אותו, ריכנו של עולם, "למה צמנו ולא ראית, עינינו נפשנו ולא תדע", אנחנו הרי עושים את מה שצריך, ורואים מה שקורה במשך השנה... ד' ישמור ויציל.

בקעלם היו אומרים, מי שרוצה קצת השנה מה קורה בראש השנה, שיסתכל אחורה על השנה שעברה. אני לא יודע אם לכל אחד יש בדיוק על מה להסתכל בדברים שקרובים אליו, אבל כולנו יודעים, יש הרבה שהיו אתנו בראש השנה וזכרנו לא אתנו, היו כאלו שהיו בריאים בראש השנה וכו' וכו', את כל ה"נתנה תוקף", אחת מהם לא נעדרה, וזה המעט שאנחנו יודעים.

עונה הנביא - "הן ביום צומכם תמצאו חפץ", ודאי שצמים, אבל "תמצאו חפץ", אתם עסוקים בעצמכם, "וכל עצביכם תגשו", אתם עסוקים לנגוש את הבעלי חובות ביום צומכם, "הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרוף רשע".

כשהקב"ה אומר לנו תענו את נפשותיכם, האם זה הצום שהוא רוצה? "יום ענות אדם נפשו הלכוף כאגמון ראשו ושק ואפר יציע, הלזה תקרא צום ויום רצון?", זה מה שאני רוצה, "הלא זה צום אבחרהו, פתח חרצובות רשע, התר אגודות מוטה, ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו".

הקב"ה רוצה את השינוי! כולנו יודעים את לשון המשנ"ב בהל' תענית, "כי אין העיקר התענית וכו' אלא הכנה לתשובה", ומי שמתענה ואינו שב בתשובה, "תפסו הטפל והניחו העיקר". מרבירים אלינו, וישיבי

הרתייצב על דרך טוב

המשך מעמוד 11

כוחות גדולים שבמצבים מסוימים הם מתגלים. לכן צריך ונדרש לעורר את האדם בדרך שבה הוא מתעורר, וזה בעיקר באופן כאשר הוא יודע שהחיים שלו נתונים בסכנה רח"ל.

זו כאמור הייתה האווירה בשנים קרמוניות, שהיראה, הפחד והחשש, הביאו את האנשים להתעורר לתשובה ולתיקון מעשיהם.

המשגיח שליט"א מרמז בדבריו על רוח שונה קצת הרוחת כיום. אנו מבקשים להתעכב עליה - ונענינו.

היום יש כאלו שחשים שזה עכור "פחד משתק", ולכן הם מתעוררים על ידי התעוררות של "הכרת הטוב", של "אהבה", קיבלת מהקדוש ברוך הוא תחזיר לו בהתעוררות ומעשים טובים. אין ספק, זה דבר חשוב וגדול. הכוונה אומר שכל מה שמחזק את האדם זה משוכה. אבל, כשמדברים על משפט, לא בהכרח המהלך הזה מתאים.

הבחינות האלו מוזכרות במידת מה כבר אצל מרן הגאון רבי איצלה בלאזר זיע"א. וידוע, שתלמידו מרן הגה"צ רבי אברהם גרודז'נסקי זצוק"ל שאל אותו למה אצל מרן הגה"צ זיע"א הדברים היו במהלך של "יראה", ואילו אצל רבי איצלה - זה במהלך של "הכרת הטוב"? רבי איצלה זצוק"ל השיב בענותותיו: "כי מרן הגה"צ זצוק"ל היה בעצמו בדרגה של "יראה" ואילו אני רק בדרגה של "הכרת הטוב"... כמוכן שאין מה להשוות בין המהלכים שלהם למה שהיום מדברים, אבל זו כבואה והשתלשלות של הבחינות האלו בדור יתום כשלנו...

דבר נוסף שמדברים היום, הוא על דרך של בקשת "מתנה", תן לנו כיום הדין תפקיד בעולם הזה. כל אלו דברים נכונים ויפים, "יום-טוב-דין", אבל חסר בפחד האמיתי של יום הדין.

התבוננות באמת

■ וכיצד נאחז החבל מב' קצוותיו? פחד ויראה מאימת הדין, אך פחד ויראה שלא יהיו בבחינת פחד משתק, אלא יוצר?

הדרך האמיתית היא, שצריך שיהא פחד שגורם לו להרגיש עמו טוב. פחד שנותן לאדם להרגיש מתרפק על החיים האמיתיים שבהם הוא היה רוצה לחיות את חייו. אנו יודעים שאדם מפחד להתבונן כדי שלא להשתנות, הוא מפחד מהמסקנות של ההתבוננות. אבל הוא רוצה בכך את היכולת שלו לעמוד מול האמת, לכן אדם צריך להגיד לעצמו, להתבונן אני חייב, נראה אחר כך האם זה טוב או רע. הטמנת ראש בחול לא תביא לאדם את האמת של חייו.

בסימנה של השיחה, נוטל המשגיח שליט"א את אומל הניתוח, ומשליכו על עצם הנחת היסוד. אמנם התייחסנו אל הטענה הפנימית הזו, הוא מתבטא, אך היא מעיקרה בלתי נכונה. כי האמת, שעצם המחשבה הזו שהתעוררות זמנית היא לא כדאית - היא לא נכונה. כי כל רוח באלול, אפילו זמני, הוא רוח נצחי. מרן הגאון רבי ישראל מסלנט זצוק"ל אמר שכדאי ללמוד מוסר עבור ההרהר תשובה אחד. זה מלמד אותנו שכל חיזוק שווה עולם ומלואו.

הגאון הגדול רבי ברוך מרדכי אורחי שליט"א אמר פעם שהוא מכיר כמה וכמה אנשים שהשתנו לגמרי, כל החיים שלהם השתנו, כתוצאה מחודש אלול. על תלמידו מרן הגה"צ זצוק"ל מסופר שהם למדו באלול 18 שעות, זה לא לכל אחד. אבל על כל אחד להתחזק בשקידה והתמדה. וזו עצה הראויה לכל אחד - להתחזק בחודש אלול בשקידה והתמדה.

ראש ישיבת סלבודקה הגאון הגדול רבי משה הלל הירש שליט"א אמר פעם לשנים-עשר בחורים לקבל על עצמם בחודש אלול ללמוד 12 שעות ברציפות (1). אחד-עשר מהם עשו ועלתה בידם, והם השתנו לגמרי! לימוד מתוך שבירת המידות, זהו קניין רוחני שאין למעלה ממנו.

כמו כן חשובה מאד ההשקעה בתפילה, בכוונת הלב. רבי איצלה בלאזר זצוק"ל עורר גם על דקדוק ההלכה - "סוף דבר הכל נשמע את הא-לוקים ירא, ואת מצוותיו שמור" - זה דקדוק ההלכה, "כי זה כל האדם".

כתיבה וחיית טובה, לכל הפחות בספרם של "המתייצבים על דרך טוב"!

בית המדרש, אנחנו בני תורה, מי אמור להכין אם לא אנחנו? מי אמור לדעת מה עיקר ומה טפל?!

"למנצח" או "אשר יצר"?

סיפר לי יהודי חכם מבני ברק, שפעם לפני ראש השנה הוא נסע לחיפה, ובנסיעה ישב לידו יהודי, מה שנקרא מהיהודים הפשוטים, לא כן תורה. הוא שאל אותו לאן הוא נוסע, אותו יהודי ענה לו, שהוא נוסע למושב שנמצא ליד חיפה שמגדלים שם את אחד מהסימנים של ראש השנה שנזכרו בנב' בכריתות, וכיוון שזה סימן שלא כל כך מצוי, ובכני ברק הוא לא יכול למצוא את זה, לכן הוא נוסע לקצה העולם כדי למצוא את הסימנים.

אמר לי אותו יהודי חכם, אנחנו כולנו מסתכלים עליו בתמימה, כמוכן שצריך לאכול סימנים בראש השנה, זה דינא דגמ', אבל צריך לדעת את המשקל של כל דבר. כל אחד מגחך, אדם מבוכו יום שלם כדי למצוא את הסימן, מובן מאליו שלומר קפיטל תהילים אחד שקול כנגד כל הסימנים.

פעם שמעתי מאדם גדול, כמדומה שהוא אמר את זה בשיחה לפני ראש השנה, ונתרגם את זה לעצמנו כל אחד כפי מה שהוא, אלו דברים שנוגעים למעשה. ב"למנצח" שלפני התקיעות יש התעוררות עצומה בכל בית ישראל, ויש אנשים שאומרים "אשר יצר" באותו זמן בבהילות כדי להספיק למנצח, ולא מכוונים טוב, אז הוא אמר, "זאל מען א גאנצען לעבען נישט זאגן למנצח" (שכל החיים לא יגידו למנצח) כנגד פעם אחת אשר יצר כרין!... זה ודאי עדיף! אם מה שעומד על המשקל זה הזכרת שם שמם אחד שלא בכוונה. כן תורה צריך לדעת עיקר וטפל, ודאי שיש למנצח, ודאי שיש סימנים, אבל לכל דבר יש את המשקל.

כמוכן לא מזלזלים בשום דבר, צריך להגיד למנצח בכוונה, וצריך גם לדעת פירוש המלות וללמוד את זה לפני ראש השנה, שלא נהיה כמו שכתוב בחז"ל אלו שמפסטים. צריך גם לאכול סימנים, וצריך גם לומר סליחות כמו שצריך, אבל "הכוזה יהיה צום אבחרהו", מילה אחת של דברים בטלים, חלילה וחס, מילה אחת ששוקל כנגד כל זה כפול שמונה, מילה אחת, משהו אחד של כעס או של קפידא.

שמעתי פעם, שר' ירוחם דיכר במיר, והביא דוגמא מה הפירוש קבלת עול מלכות שמים, וואס איז טייטש קבלת עול. והביא דוגמא, אדם יכנס לפני נעילה למקומות האסורים בתפילה ובתורה, ותסגר שם הדלת באופן שכדי לצאת הוא צריך לעבור על איסור דרבנן, האדם הזה נמצא במקום שאסור לו להתפלל ואסור לו ללמוד תורה, כל העולם עומד וצועק שמע ישראל, ד' הוא הא-לוקים, מה הוא צריך לעשות? הוא צריך להישאר שם! דאס איז קבלת עול! וזה נוגע בכל תחום מתחומי החיים.

אחד מהסיפורים שהכי תפסו אותי, מה ששמעתי פעם על אחד מהאדמו"רים לבית בעלזא, הם היו אנשים גדולים, אני לא זוכר על איזה מהם. מעשה נפלא, כל אחד יכול לתרגם את זה לעניינו. פעם הוא היה חולה והרופאים אמרו שהוא חייב לאכול ביום כיפור, ויצא שהוא חייב לאכול ממש בתחילת כניסת היום, אחרי קבלת יום הכיפורים, מיד אחרי כל נדרי. הבנים שלו סיפרו, שהוא נכנס לחדר ולקח את האוכל ואמר, "הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות בוראי שציונו בתורתו ונשמרת מאד לנפשותיכם"... ואמר עליו שמעולם לא ראו שמחה של מצווה כמו במצווה זו, מעולם, לא בלולב, לא באתרוג, לא במצה ולא ביום כיפור. דאס איז קבלת עול! בזאת תתקנו!

זה מבחן לכל אחד שרוצה לדעת איפה הוא עומד בעבודת ד'. האם הוא עובד אותו יתברך, האם "לעשות רצונך א-לוקים חפצתי", או כביכול כמו היושבי קרנות, עושים את מה שכולם עושים, נכנסים ואומרים כל נדרי, די זאכען, הדברים האלו הם המבחן וזה נוגע לכולנו.

גל עיני ואביטה נפלאות

המשך מעמוד 29

ועל כך עונה לו רבי חיים כפזי, בתשובתו השנייה (שנדפסה ב'שלש תשובות' שם): "ועל מה שכתב 'ובר מן דין ומן דין' וכו' עד 'והוא הולך חשכים' וכו' הלא כה דברי: ...שפיל לסיפא דקרא (ישעיה נ, י) יבטח בשם ד' וכו' בטח לבי כי אלך בנא צלמות לא אירע רע וכי אשב בחושך ד' אור לי".

ציטוטים אלו הם רק טיפה מן הים הסוער שגועש באותן התשובות ברצוא ושוב, אך לענייננו נתמקד באלו, שכן בהן שיער הרב טולידאנו שהרמיה העוקצנית של רבי בצלאל אשכנזי "כי הוא הולך חשכים",

מול תשובת רבי חיים כפזי על כך כי "גם אשב בחושך ד' אור לי" - נסובה סביב עניין עיוורונו של רבי חיים כפזי, והיא באה כרמז עבה כקורת בית הבד על כך שרבי חיים כפזי קיבל, כביכול, שוחד מאת המוכסים ועזריהם לפסוק לטובתם, שמוותרים הם באכילת בשר ושתיית יין למרות שהם לא שילמו את חובותיהם.

מה גם שרבי חיים כפזי הוא שהיה הערב בנידון ההלוואה של אותו ראובן, מה שהיה נראה להמון העם כאילו הוא נוגע בדבר בפסק החיתר שנתן לראובן. וסביב פרשה זו היא שהתגלגל כל עניין הנס הנורא עליו סיפרו לנו הגאון רבי חיד"א ורבי יעקב ספיר.

ברם חשוב להדגיש כי אין זו אלא השערה בעלמא. והמעין היטב בכל תשובתו של רבי בצלאל אשכנזי יראה שאין זה מן המוכרח שהביטוי של רבי בצלאל אשכנזי על ההליכה בחשכים כוון על רבי חיים כפזי. ואדרבה, נראה יותר שרבי בצלאל אשכנזי התכוון בזה לראובן הלווה ולא לרבי חיים כפזי. ויש עוד רבות להאריך בנידון זה, להעמיק היטב באיגרותיהם של הגאונים רבי חיים כפזי ורבי בצלאל אשכנזי, ולדרת לשורש העניין לידע על מה יצא הקצף, אך לנידון דידן די לנו בזה.

ויכוח עז זה שהיו מעורבים בו עוד רבים מחכמי אותו הדור, מהם שצידדו עם רבי חיים כפזי ומהם שהחזיקו עם רבי בצלאל אשכנזי, נסתיים - להשערתי של הרב טולידאנו - בנס השמימי שהתרחש לרבי חיים כפזי, והראה לכל כי אין כל מקום לחשד כאילו הוא קיבל שוחד כדי לקבוע את הדין.

ומכאן מוסר השכל לכל הפוערים פיהם לבלי חוק על רבנן ועל תלמידיהוה, ויהיו מלעיבים במלאכי הא-לוקים ומתעתעים בנביאיו להוציא עליהם לעז במשאות שווא ומדוחים, כי גם אם נראה הדבר כי אין הצדק עם חכמי ישראל, ואפילו אם יש ראיות שנראות כמוכחות לכך, אין להאמין להם, וניסו של רבי חיים כפזי שבעיוורונו נחשד בלקיחת שוחד - יוכיח!

ראובן זה קיבל הלוואות מסוחרים לצורך הפעילות העסקית שביצע עבור המוכס. כערכות על החזרת החוב נדר ראובן נדר וכו' התחייב שאם לא יחזיר את חובו ייאסר עליו לאכול בשר ולשתות יין.

לימים ירד ראובן מנכסיו. המוכס פיטרו מכל תפקידו, והוא נשאר קרח מכאן ומכאן. הוא לווה כספים עבור המוכס והחזרתם מצויה באחריותו האישית, ומנגד הוא גם מפוטר מתפקידו אצל המוכס שמסרב להכיר בו ובכל חובותיו. למרבה הצער, היה מצבו של ראובן כה ירוד מחובותיו שעלו לו למעלה ראש עד שטובי העיר היו דואגים לפרנסו מן הצדקה.

אותם הסוחרים שהלוו ראובן את כספם לא ידעו את נפשם מרוב צער על ממונם שהונח על קרן הצני, והם פנו לראובן בתביעה כי יקיים את נדרו להימנע מאכילת בשר ושתיית יין עד אשר ישלם להם את כל חובם. ראובן לעומתם ענה להם כי חוסר האפשרות מצדו לשלם את חובותיו אין זה אלא אונס גמור, ועל נדרי אונסין כבר קבעו חז"ל כי הם אינם תקפים, ולכן מותר הוא לאכול בשר ולשתות יין.

דין ודברים זה שבין ראובן, סוכנו של המוכס המפוטר, לבין הסוחרים הנושים, האם מותר ראובן בבשר ויין, עלה על שולחנם של גדולי חכמי הדור על מנת שיחיו בו את דעתם. אף רבי חיים כפזי נדרש לו והוא פסק בשפה ברורה כי הצדק עם ראובן והרי הוא מותר בבשר ויין כיוון שהוא אונס בחוסר יכולתו לקיום הנדר.

והוא הולך חשכים

ברם, מתברר כי רבי חיים כפזי ככבודו ובעצמו היה ערב לאותו ראובן על חובותיו לסוחרים. ומכיוון שכן התקבלה פסיקתו זו בצורה מעורבת אצל הציבור, שכן לכאורה הוא נוגע בדבר. במיוחד הוא עורר עליו את חמתו של הגאון רבי בצלאל אשכנזי, הנודע בחיבורו הגדול "שיטה

מקובצת", ובתשובתו שנדפסה בספרו "שו"ת רבי בצלאל אשכנזי" (ונציה ש"ג, סי' לה) הוא ממטיר אש וגופרית בדברים חריפים ביותר (להלן נעסוק בנידון כנגד מי נקט ר"ב אשכנזי בביטויים חמורים אלו).

ובין הדברים כותב רבי בצלאל אשכנזי: "ובר מן דין ומן דין אפילו לדעתו המשובש הרי נשלם זמן הפרעון בעוד שהיה יכולת בידו להמציא לו דרך ישכן אור והוא הלך חשכים ולא רצה לפדוע לבעלי חובותיו. ושמעתי מפי מגידי אמת, שכמה פעמים היה בא מבית המכס וכיסו מלא זהב וכסף, והיו שואלים ממנו בעלי חובותיו והיה דוחה אותם בדברים ובפניהם היה נותן למי שהיה לבו חפץ. נמצא דבשאט בנפש לא רצה לפדוע בעוד שהיה יכולת בידו ונמצא דחל עליו האיסור אפילו לדעתו המשובש והמבולבל".

שער קונטרס שלש תשובות